

**“SHARQ-U G‘ARB RENESSANS ADABIYOTI:
NAVOIY VA SHEKSPIR”**

**mavzuidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya
materiallari
2022 yil, 22-iyun**

**Articles of international scientific-theoretical
conference on
“EAST-WEST RENAISSANCE LITERATURE:
NAVOI AND SHAKESPEARE”
June 22, 2022**

TOSHKENT - 2022

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
ALISHER NAVOIY NOMIDAGI
TOSHKENT DAVLAT O'ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI
O'ZBEK FILOLOGIYASI FAKULTETI
JAHON ADABIYOTI VA UNIVERSAL ADABIYOTSHUNOSLIK KAFEDRASI

**“SHARQ-U G‘ARB RENESSANS ADABIYOTI:
NAVOIY VA SHEKSPIR”**

*mavzuidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya
materiallari
2022- yil, 22-iyun*

MINISTRY OF HIGHER AND SECONDARY SPECIAL EDUCATION
OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN
ALISHER NAVOI TASHKENT STATE UNIVERSITY OF UZBEK LANGUAGE AND
LITERATURE
FACULTY OF UZBEK PHILOLOGY
DEPARTMENT OF WORLD LITERATURE AND UNIVERSAL
LITERARY STUDIES

Articles of international scientific-theoretical conference on
**“EAST-WEST RENAISSANCE LITERATURE:
NAVOI AND SHAKESPEARE”**
June 22, 2022

TOSHKENT – 2022

UDK 821.512.133.08-03
KBK 84(50')

“Sharq-u G’arb Renessans adabiyoti: Navoiy va Shekspir” mavzuidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya materiallari. – Toshkent: “Firdavs-Shoh nashriyoti”, 2022-y. 700 b.

ISBN 978-9943-8307-1-4

Mas’ul muharrir:
Shuhrat Sirojiddinov,
filologiya fanlari doktori, professor

Tahrir hay’ati

Shuhrat Sirojiddinov (O‘zbekiston), Fatma Achik (Turkiya), Uzoq Jo‘raqulov (O‘zbekiston), Almaz Ulviy (Ozarbayjon), Suvon Meli (O‘zbekiston), Munavver Tikcan (Turkiya), Nurboy Jabborov (O‘zbekiston), Shafiqa Yorqin (Afg‘oniston), Nafas Shodmonov (O‘zbekiston), Jannat Aymuxambet (Qozog‘iston), Dilmurod Quronov (O‘zbekiston), Iroda Siddiqova (O‘zbekiston), Gulnoz Xalliyeva (O‘zbekiston), Dilnavoz Yusupova (O‘zbekiston).

Mazkur “Sharq-u G’arb Renessans adabiyoti: Navoiy va Shekspir” mavzuidagi tadqiqotlar to‘plamida jahon xalqlari Renessans adabiyotiga oid komparativistik muammolar haqida so‘z yuritilgan. To‘plamning “Sharq-u G’arb adabiyoti genezisi va umumnazariy muammolari”, “Navoiy va Shekspir: poetik o‘ziga xoslik, ijodiy universallik”, “G’arb adabiyotida Sharq mavzusi talqinlari”, “Sharq va G’arb adabiyoti qiyosiy adabiyotshunoslik kontekstida” singari bo‘limlaridan jahon adabiyotshunosligi, adabiy tanqidi tarixi, qiyosiy adabiyotshunoslik masalalaridan bahs yurituvchi maqolalar o‘rin olgan. Eng muhimi, chop etilgan tadqiqotlarning barchasida jahon Renessanslari tarixi va Uchinchi Renessansni bunyod etish muammolari xususida fikr yuritiladi.

Ilmiy to‘plam adabiyot nazariyasi, adabiy tanqid, adabiyot tarixi, qiyosiy adabiyotshunoslik, tarjima nazariyasi, tarjimashunoslik bilan shug‘ullanayotgan mutaxassislar, shuningdek, barcha adabiyot ixlosmandlari uchun mo‘ljallangan.

Ushbu to‘plamda “Sharq-u G’arb Renessans adabiyoti: Navoiy va Shekspir” mavzuidagi xalqaro ilmiy-nazariy anjumanga yuborilgan maqolalar jamlangan.

To‘plam Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti Ilmiy-texnik kengashining 2022-yil 15-iyundagi navbatdan tashqari yig‘ilishi qaroriga asosan nashrga tavsiya etilgan.

Mualliflar qarashlari tahririyat nuqtayi nazaridan farqlanishi mumkin.

Editor-in-Chief:

*Shuhrat Sirojiddinov,
doctor of philological sciences, professor*

Editors:

Shuhrat Sirojiddinov (Uzbekistan), Fatma Achik (Turkey), Uzok Jurakulov (Uzbekistan), Almaz Ulviy (Azerbaijan), Suvon Meli (Uzbekistan), Munavver Tikcan (Turkey), Nurboy Jabborov (Uzbekistan), Shafiqa Yorkin (Afghanistan), Nafas Shodmonov (Uzbekistan), Jannat Aimukhambet (Kazakhstan), Dilmurod Quronov (Uzbekistan), Iroda Siddikova (Uzbekistan), Gulnoz Khallieva (Uzbekistan), Dilnavoz Yusupova (Uzbekistan).

The materials of conference of “East-West Renaissance Literature: Navoi and Shakespeare” is regarding the comparative problems of Renaissance literature of world literature. The collection consists of chapters such as “Genesis and general theoretic problems of Eastern and Western literature”, “Navoi and Shakespeare: poetic originality, creative universality”, “Interpretations of The East in Western literature”, “Eastern and Western literature in the context Comparative Literature” including articles on world literature, history of literary criticism, comparative literature. Most importantly, all of the published research focuses on the history of the world Renaissance and the problems of building the Third Renaissance.

The collection can be fruitful source for specialists studying literary theory, literary criticism, literary history, comparative literature, translation theory, translation studies, as well as for all people who is fond of literature.

This collection includes papers submitted to the International Scientific-Theoretical Conference “East-West Renaissance Literature: Navoi and Shakespeare”.

The collection was recommended for publication by the decision of the meeting of the Scientific and Technical Board of the Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoi on June 15, 2022.

The views of the authors may differ from the point of view of the editors.

<i>Abduhamid Xolmurodov.</i> HOZIRGI ADABIY JARAYONDA IJODIY MUSHTARAKLIK	158
<i>Olim Oltinbek.</i> RAUF PARFINING SHEKSPIRONA SONETLARI	165
<i>Sanobar To'laganova.</i> SHARQNING OLTIN KO'PRIGI.....	173
<i>Nasiba Bozorova.</i> QONUN AXLOQQA ZID BO'LSA.....	180
<i>Adiba Davlatova.</i> ADABIY IZDOSHLIK AN'ANASI VA YANGILANISH EHTIYOJI	193
<i>Gulchehra Imomova.</i> SHARQ ADABIYOTIDA AN'ANAVIYLIK VA OBRAZ SATHIDAGI BADIY SINTEZ.....	199
<i>Ramila Süleymanova.</i> NIZAMI GƏNCƏVİ PÖYEMALARINDA HUMANİZM FƏLSƏFƏSİ	207
<i>Yulduz Ziyayeva.</i> NAVOIY VA SHEKSPIR: "OSHIQ-MA'SHUQA-RAQIB" UCHLIGI	211

2-SHO'BA. NAVOIY VA SHEKSPIR: POETIK O'ZIGA XOSLIK, IJODIY UNIVERSALLIK

<i>Umida Rasulova.</i> QUR'ONIY QISSALAR HIKMATI.....	218
<i>Komiljon Hamroyev.</i> "SADDI ISKANDARIY" VA "HAMLET"DA "BILIB QOLISH" MOTIVI.....	225
<i>Zilola Шукурова, Чинара Акматалиева.</i> РЕНЕССАНСНЫЙ РЕАЛИЗМ В ЭПИЧЕСКОМ СТИЛЕ АЛИШЕРА НАВОИ.....	238
<i>Alisher Razzoqov.</i> ALISHER NAVOIY G'AZALIYOTIDA "BUT" RAMZINING TASAVVUFiy TALQINLARI	246
<i>Murodil Mirzayev, Obidjon Karimov.</i> "SHARQ VA G'ARB ADABIYOTSHUNOSLIGI TARIXIDA POETIKA MASALASI TALQINI.....	255
<i>Nigoraxon O'rmonova.</i> ALISHER NAVOIY ASARLARINING G'ARB TILLARIGA TARJIMALARI TARIXIDAN	261
<i>Bahor To'rayeva.</i> «ASRNI QARITGAN KUN» – SHEKSPIR TRAGEDIYASIDAN BIR MISRA	265
<i>Suhrob Avezov.</i> FARHOD VA HAMLET OBRAZLARINING QIYOSIY TADQIQI.....	270
<i>Gulbahor Nazarova.</i> NAVOIY VA SHEKSPIR IJODIDA PARI OBRAZI TALQINI.....	276
<i>Xolida Qodirova.</i> SHEKSPIR SONETLARIDA BADIY VAQT TALQINI	282
<i>Xurshid Serobov.</i> ADABIY ASARLARDA ALISHER NAVOIY SIYMOSINI AKS ETTIRISH MASALALARI	288

*Умида РАСУЛОВА,
филология фанлари доктори, доцент
(ТошДЎТАУ, Ўзбекистон)*

ҚУРЪОНИЙ ҚИССАЛАР ҲИКМАТИ

Аннотация. Мазкур мақолада Қуръоний қиссаларнинг фольклор ва мумтоз адабиёт, хусусан, Алишер Навоий ижодига таъсири борасида мулоҳаза юритилади.

Abstract. This article discusses the impact of Qur'anic narratives on folklore and classical literature, in particular, on the work of Alisher Navoi.

Калит сўзлар: қисса, моҳият, пайғамбар, синоат, мозий

Keywords: story, essence, prophet, industry, masjid.

Аллоҳ таоло бутун оламга оид илм маҳзанини илоҳий китобда нозил қилган. Қуръондаги мўъжизалардан дунёнинг орифу уламолари хануз ҳайратланмоқда. Инсон яралишига доир хабар ихчам қисса шаклида Қуръон саҳифаларига жо бўлган. Унда одам ботину зоҳири аниқ, лўнда, теран ифода этилган. Макону замон тасвиридаги сирлилик замирида асрий синоатларга ишора муҳрланган. Ҳозирги тасаввурда мавжуд бўлмаган замон мезони ҳам Қуръон саҳифаларида илк бор намоён бўлган. Пайғамбарларнинг дунёга келиши, илоҳий муждаси само, уммон, тоғ, замин каби маконда рўй берган. Уларнинг турли манзилга сафари мобайнида расуллик ҳамда набийлик хислати, ақлу заковати, қувваи ҳофизаси намоён бўлади. Қисса негизида дин, тарих, фалсафа, психология, тиббиёт, география, мантиқ, санъат каби фанлар ибтидоси, жавҳарига нигоҳ ташланади. Қуръонда “қисса” сўзи (Аъроф, Бақара, Намл, Нисо, Нух, Марям, Оли Имрон, Каҳф, Юсуф, Худ, Гафур каби суралар таркибида қўлланилган) самовий кенгликдан заминий қатламгача, илк пайғамбар Одам Атодан сўнгги расул Муҳаммад алайҳиссаломгача, фонийдан боқийгача башарий кўлам, даражадаги муҳим воқеа, ҳодисотни илоҳий ахборот муштараклигида талқин этади.

Қуръони каримда инсоният тарихи уч сатҳда: мозий, бугун, келажак (ҳатто одамнинг яралишидан аввалги борлиқ ҳамда охириги маҳшаргоҳ) қамраб олинади. Илоҳий ҳикмат моҳияти ихчам, аммо залворли қиссалар қатига сингдирилади. Илк яралишдаги муддао

(Аллоҳга ошиқлик)ни уқиш маъносида қиссалар ойинаи олам янглиг инсониятга илму ғарибадан дарак беради.

Фаришта (илоҳий нур), руҳ ҳамда вужуд (нутфа) борасидаги илми аввалда арши аъло, курраи замин макони қамраб олинади. Қуръондаги шаръий аҳком билан қиссаларнинг уйғунлигида инсонга юборилган синовга ишора кузатилади. Бу қиссалар маълум сурада изчил, айрим оятларда жамланиб, муайян пайғамбар фазли, кароматидан бохабар этади. Фақат "Юсуф" сурасида пайғамбар қисмати яхлит тарзда тизимли қамраб олинади.

Қуръондаги 28-сура номи "Қасас", яъни "Қисса" деб номланади. Қўринадики, қисса сўзи фақат суралар таркибида эмас, алоҳида ном тарзида ҳам берилган. Бу назаримизда, унинг салмоғи, даражаси, манфаатига ишора бўлиб, инсоният яралишидан охирига қадар бўлган тилсиму синоатлар моҳиятини жамлагани билан таърифланади. Унда бир ё ундан кўп инсон қисмати турли макону замон ўлчовида тақдим этилади. Қуръонда илоҳий мулоқот Яратганнинг сўнги элчисига йўналтирилгани, жами умматга аввалу охир борасидаги ҳукм қиссалар моҳиятида жо бўлгани аёнлашади. Муҳими, бу қиссалар Муҳаммад пайғамбарга мозий ва келажак сарҳади қамровида босқичма-босқич ваҳий орқали маълум қилинади.

Сураларда пайғамбарларнинг даъват йўлидаги машаққати, ҳалокатга учраган қавмлар фожиасидан бохабар этилади. Қаҳрамон тушунчаси набийлар реал ҳаёти, маслағи, ирода, сабрини ҳолату имтиҳонда умумлаштиради. Муҳими, илк бор қисса Қуръони карим таркибида қўлланиб, пайғамбарлар қисматидан илоҳий ахборот бергани билан аҳамиятлидир.

Қуръоний маълумот асосида яратилган "Искандар Зулқарнайн", "Юсуф ва Зулайҳо" номи қиссаларда мазмуний қатлам ўзгаргани, дунёвий моҳият етакчилик қилгани маълум бўлади. Бунда қаҳрамон ижтимоий муҳитда фаоллашиб, кишилар орзу, майлини рўёбга чиқаришда ўрناق саналади. Унинг ҳаёт йўли, қалб кечинмаси, ҳаракатлари ибратли қаҳрамон борасидаги қарашни мустаҳкамлайди. Халқ қиссаларида бадий образ мундарижаси паҳлавон, дарвеш, зоҳид каби қаҳрамонлар билан бойиб боради. Идеаллашган қаҳрамон халқ тасаввури, ҳаёлларидаги қудратли, кучли, матонатли кишининг умумлашмаси тарзида юзага келади. Образ тафсилоти батафсил келтирилиб, эртак, афсона йўсинидаги усулни ёдга солади. Мазкур

қиссаларда бўрттириш, сифатлаш, ҳаёлотга эрк бериш тамойили кўзга ташланади.

Рамзийлик, бўёқдорлик, сирлилик халқ оғзаки ижоди намуналарига хос асосий хусусият. Муболаға, сифатлаш поэтик тафаккурни бойитиб, тўлдириб борган. Халқ қиссаларида пирлар, кароматгўйлар қахрамон ҳаётининг маълум босқичида уларга мадад, кўмак берган. Бу образлар эл тинчи, осойишталигини асраётган кишилар келажагидан умидвор бўлиб, уларни ғалабага руҳлантирган. Қиссалар композициясида қадимий тасаввур, тушунчалар билан боғлиқ ҳолат, вазиятлар ранг-баранглиги, образлиги фикрнинг ёркин, таъсирчанлигини оширган.

Мумтоз адабиётнинг “Қисаси Рабғузий” асари Қуръон, Ҳадис ва бошқа манбадаги сюжетлар асосида яратилган. Мазкур асардаги қиссалар тарихийлик нуқтаи назаридан эътиборга молик ёзма адабий ёдгорлик саналади. Зеро, асарда олам ва одам ҳақидаги фалсафий, эстетик қарашлар теран ифодаланган. “Қисаси Рабғузий”да оламнинг яралиши, табиат ва жамият ҳодисалари, инсоний муносабатлар борасида фикр юритилади. Асарда 72 та қисса мавжуд бўлиб, мавзу доирасига кўра фарқланиб боради. Муаллиф Қуръондаги суралар номланишидан ибрат олиб, набийлар исми билан бир тизимда маскан, китоб, жонзот номини қиссаларга бириктириб, “Каъба қиссаси”, “Таврот қиссаси”, “Чумоли қиссаси” дея ташкиллаштиради.

Алишер Навоийнинг “Тарихи анбиё ва ҳукамо” асарида Қуръони карим асосида пайғамбарлар тийнати ёритилиб, воқеалар тасвирида образлилик, ифодавийлик кузатилади. Одамнинг яратилишида тўрт фариштаннинг амри илоҳийни вожиб айлаши, илк найранг жазоси, тавба мақбули, заминдаги фарзандлар зиддияти босқичма-босқич ёритилади. Ижодкор набийлар ҳаётидаги туб бурилиш, синоатнинг уҳдасидан чиқиш, шайтон найрангидан халос бўлиш онини бирлаштириб, яхлит тасаввур пайдо қилади. Навоий пайғамбарлар мўъжизаси, дуосини баён этар экан, уларнинг одамзотга элчи бўлиб танлангани, илоҳий кўрсатмани жорий этиш бобидаги сабру бардошини тафаккур, салоҳият, малака хислати уйғунлигида асослаб боради. Шоир асарида икки қутб мунозара, зиддияти сюжет воқеаларини таранглаштиради. Ҳақ висолига талабгор аҳли имон доим рақиб хиёнаткор найранги, исёнидан озорланади. Анбиё – чин ошиқлар умматни ҳақиқат, маърифат манзилига элтишида иблис тузоғи, қутқусидан огоҳ бўлиши, илоҳий ваҳий, китобларни тарғиб

этиши мозий солномасини янги саҳифалар билан тўлдириши эслатилади.

Асар поэтикасида ошиқлик йўли, синоати тасвир қўламини кенгайтиради. Навоий набийлар тарихидаги асосий, бош йўналиш Аллоҳ жамолига мушаррафлик эканини босқичма-босқич ёритиб боради. Бунда замону маконлар ўзгариши, инсон ҳақу ботил, итоат аро дарбадар кезиниши, яралиши сабабини англаши даражаси белгилаб борилади. Фоний дунё ҳою ҳавасидан озод шахс Яратганнинг марҳаматига эришиб, ҳақ йўлда собит ҳаракатланади.

“Наузу биллоҳи мин шурури анфусино ва мин саййиоти аъмолино” (Аллоҳдан паноҳ тилаймиз нафсларимизнинг ва амалларимизнинг ёмонлигидан)¹.

Назаримизда ижодкор асарининг бош ғояси юқоридаги оятдан тўйинтирилган, барча мотивлар шу марказга бирлашган. Айюб (а.с)нинг Иблис найранги, ҳийласини сабру бардош билан енгани, муваққат бойлик, соғлиқдан маҳрумликда ҳам имонини саломат асрагани Аллоҳ ризоси, лутфига осон сазовор бўлмаганини далиллайди. Бу шахс тийнатидаги сабр неъматини моддий тушунчадан баландлиги, вужуддаги хасталик имон нуруни сўндира олмагани, руҳий поклик висолга умидлантиргани маълум бўлади. Такаббурлик боис ҳалокатга маҳкум этилган қалби сўқир Фиръавн, Намрудлар фожиаси ибтидоси Иблиснинг илк исёни билан муштараклик ҳосил қилади. Шайтон кибри боис боқий саодатдан маҳрум бўлиб, шундай сифат эгаларига раҳнамоликдан лаззатланади. Турли қавму элатлар тақдирига онд лавҳалар замирида исён ҳамда итоат тушунчаси шарҳлаб борилади.

Мусо (а.с) туғилишида туш мотиви орқали ишора берилиши, сирлилиқ маълум муддатда аён бўлиши, тоғдаги илоҳий мулоқот шуқуҳи замирида Яратган қудратига имон келтириш масаласи англонади. Сулаймон (а.с) лавҳасида борликдаги яратиклар аро узвийлик, инсу жинлар ички мулоқотидаги ниҳон асрорлардан воқиф этилади. Исо (а.с) гўдаклиги, кишилар фитнаси, тириклик ва марҳумлик муқоясаси драматизмни орттиради. Унинг осмонга кўтарилгани, белгиланган вақтда Дажжолни ҳалок этиши борасидаги илоҳий ҳақиқат ёдга олинади. Муаллиф қаҳрамон сийратидаги имон қуввати, сабру қаноатини одамзотга аниқ ҳаётий воқеалар тизимида етказишни мақсад айлаган.

¹ Навоий Алшпер. МАТ. 16 Ҷ. – Т.: Фан, 2000. – Б.180

Бу асарда шоир пайғамбарлар тарихидаги майда тафсилоту ҳолатгача, ҳайвонлар ранги, феълигича инобатга олиб, уларни қизиқарли, таъсирли тасвирлашга муваффақ бўлади. Мазкур асарда соддалик, аниқлик, мантиқийлик етакчилик қилади. Юқоридаги асарлар структурасидаги тафовут Рабғузийнинг хронология усулида воқеликни ташкиллантиргани, Алишер Навоийнинг қисм, лавҳаларни жамлаб, яхлит манзара, тасаввурни ҳосил қилганида кузатилади. “Қисаси Рабғузий”да образ портретини беришда ўхшатиш, сифатлашлардан кўп фойдалангани, диалогларда тасвирий воситалар берилгани билан ажралиб туради.

Навоий асарлари композициясида ҳам ривоят, ҳикоят, шеърлар воқеликни тарихий жиҳатдан асослаш, образ моҳиятини ёритиш, ахлоқий, фалсафий қарашларни умумлаштириш мақсадида қўллангани кузатилади. Ижодкорларга Қуръони каримдаги қиссалар таянч, асос бўлгани, бадийий ниятини рўёбга чиқариш жараёнида тасаввур, тафаккур маҳсулидан унумли фойдалангани маълум бўлади. Ҳар икки асар туркий тилда яратилгани, бадийий ифода ила тўйинтирилгани билан эътиборга молик.

“Хамса” таркибидаги баъзи қаҳрамонлар эътиқоди, маслағи Қуръон қиссалари асосида англашилади. Бунда дардманд инсон олий низом моҳиятини теран англаб, дунё фитналаридан йироқ бўлади.

Адабиётшунос У.Жўракулов: “Хамса”даги бир дoston бевосита Қуръони каримда баён этилган Зулқарнайн қиссасига асосланади. Бундан ташқари, хамсачиликкача ва мазкур анъана таъсирида майдонга келган қатор дoston тўпламларидан бевосита Қуръони каримдаги “Юсуф” сураси асосида ёзилган “Юсуф ва Зулайҳо” типидagi ишқ дostonлари ҳам жой олган”, – дея эътироф этади¹.

Қуръоний қиссалар асрлар давомида халқ, мумтоз қиссаларга таянч бўлибгина қолмай, замонавий қиссалар яралишига ҳам таъсир этган. Инсон тафаккури мудом янги ахборот билан бойиб борса ҳам, ўз яралиш муддаосини унутмайди. Одамзотнинг макони ўзгариши, ўзга жамиятда яшаши ҳаёт, тириклик борасидаги қарашларига монандлигини вақт кўрсатади. У доим кузатилаётгани, синалаётганини унутмаслиги лозим. Шу маънода қиссалар қаҳрамони, мавзуси янгиланса ҳам моҳиятан яқинлик сақланиб туради. Қиссалар поэтикасида Қуръондаги пайғамбарлар қисмати учраши (Одам(а.с), Иброҳим (а.с), Мусо (а.с), Хизр(а.с), Исо(а.с), Муҳаммад(а.с), иблис

¹ Жўракулов У. Алишер Навоий “Хамса”сида хронология поэтикаси –Т.: Турон иқбол, 2017 –Б.33.

фитнаси, исён ва итоат ҳолати ифодаланиши тадқиқотдаги асарлар таҳлили жараёнида ёритиб борилади. Қуръоний қиссаларда чақалок имон нурига зийнатлаб берилгани маълум. Ҳозирги адабий жараёнда ғайритабиий гўдак икки хил аспектда талқин этилиб, унинг дардманд (“Ғариб” Исажон Султон) ёки зиёнкор (“Қиз чақалоқ” Назар Эшонкул) тийнатиши ёритишга аҳамият берилади.

Қисса марказидаги инсон фаолияти тараққиёт боис барпо бўлган иншоотлар, sanoat корхоналаридаги жараён уйғунлигида тасвирлаб борилади. Қаҳрамон образида ишчи, бой, пахтакор, коммунист, инженер, зиёли, раҳбар, жиноятчи, телба каби инсонлар намоён бўлади. Ижтимоий муносабатда ахборот технология ривожини жадаллашгани ҳам кўринади. Қуръоний қиссадаги имон ҳаловати ёки куфр ҳалокати масаласи ҳам янги кўринишда талқин этилади. Илоҳий ишқдан мажозий муҳаббатга, маънавий етукликдан моддий манфаатга аҳамият ортади. Ҳаётда ҳақни ботилдан ажратиш, эзгуликни ёвузликдан устун қўйиш долзарблигича қолади, у турли давр кишиларига зарур аҳком саналади. Муҳими, қаҳрамон инсоний фазилатни асрамоғи, умумқоинотнинг қисми эканини ёдда сақлаб, оламу одамга зиён етказишдан тийилмоғи даркор. Қуръон қиссаларидаги бош қаҳрамон пайғамбар олий низомни етказишга буюрилган. Ҳозирги қиссадаги қаҳрамон эса оддий инсон, жамиятнинг бир аъзоси, муаллиф бадий нияти, тафаккури маҳсули бўлиб, унда типик элемент, тўқималар ҳам кузатилади. Бу қаҳрамон қайси мавқе, даража, ҳолатда бўлса ҳам ҳалоллик, меҳрибонлик, эзгулик фазилатини тарғиб этиши билан ажралиб туради.

Ижтимоий ҳаёт тасвирида қаҳрамон жасорату матонати халқ тафаккурини ўзгартиришга ҳам сабаб бўлди. Қисса поэтикасидаги романтик тасаввурдан реалистик тафаккурга эътибор ортиши самарасини кўрсатди. Мумтоз асардан фарқли сайёр сюжет ўрнига замонавий воқеликнинг бадий инъикоси ортиб борди. Анъанавий образлар кўп ҳолда идеал даражасига кўтарилган бўлса, қаҳрамон тасвиридаги реаллик, аниқлик оммалашиб борди. Муболағавий тасвирлар, афсонавий типлар тақдимида ижтимоий фаолият киши томон нигоҳ ташланди. Реалистик унсурлар етакчилиги аниқ макон ва замонда ҳаракатланаётган қаҳрамонларни ёритиб борди. Мумтоз қиссаларда илоҳий, мажозий ишқ баёни китобхонга эстетик завқ бергани аён. Замонавий асарларда илму маърифатни, эзгулик адолатни бош омил тарзида сифатлаш тамойили ортди. Анъанавий сюжет

борасидаги қарашлар янгиланди. Қаҳрамонга алоқадор воқеаларда моҳият концептуал ёндашув асосида уюштирилиб, муаллиф ниятини ёритишга йўналтирилди. Ижтимоий масала теграсидаги лавҳада инсоний муносабат таҳлиliga айрича аҳамият қаратилди. Қиссада диалогу монолог характер ички кечинмаларини ёритишга хизмат қилди.

Адабиётлар:

1. Куръон маъноларининг таржима ва тафсири. –Тошкент: Sano standart. 2019. –624 б.
2. Навоий Алишер. МАТ. 16 Т. – Т.: Фан, 2000. – Б.180
3. Жўрақулов У. Алишер Навоий “Хамса”сида хронотоп поэтикаси – Т.: Turon iqbol. 2017 –Б.33.